

Fra Klim sogn i sidste halvdel af forrige århundrede.

Af friskolelærer JENS ROLIGHED, Klim.

EN AF DE ÆLDRE i Klim har fortalt træk om, hvordan det så ud, og hvordan man bar sig ad i Klim sogn i sidste halvdel af forrige århundrede.

Klim er et langstrakt sogn, hvis område når fra hav til fjord. I mange år var der ved Klim Strand ikke andre ejendomme mellem Thorup Strand og Grønnestrand end den ejendom, hvor Kr. Kolds familie endnu bor. Før denne familie kom der, boede der i bygningen, der da lå lidt længere nordpå, en kvinde, der var meget stærk. Hun kunne let tage ½ td. korn på nakken og bære til Klim for at få det malet i møllen. Ved enden af stuehuset var et jordhus, hvor hendes datter kravlede op for at nå videre op på stuehuset, dér holdt hun sig så ved skorstenen for at se, om moderen snart kom fra mølle. Den næste bygning blev ligesom andre huse i egnen opført af limsten; men staldens ene ydermur var dog af jordtørv. Manden i hjemmet slog lyng ved Svinkløv, for lyng blev brugt både som vejmateriale og til at dæmpe sandflugten i klitten. Men så begyndte man at plante klittag, det blev taget op ved Klim Bjerg og plantet ned efter stranden til. Først var det pligtarbejde, som man blev budet til, siden blev der betalt for det.

I Klim Kær var der i mange år ikke andre beboede steder end Lars Havens hjem og Udklitgård. Hvor J. Gravesen har haft en gård, var der før et hus af tørv og jord, hvor der boede folk i. Da et par drenge gik og legede omkring et vandhul ved en grøft, der kaldtes Søregreken, kom en mand kørende, som skulle i klitten efter lyng. Han spurgte drengene, om de ikke var bange for, at de skulle blive vilde herude, hvor de næsten aldrig havde lejlighed til at snakke med fremmede folk. Nu er der en mængde gårde og huse i det område, hvor jorden før lå hen som eng.

De første beboere havde mest får og ungkreaturer. Fårene gik hele vinteren ude i klitten. Af deres "tow" lavede kvinderne selv tøj og støbte lys af deres tælle, og skindet brugte mændene til tøj. Folk, der levede derude, måtte finde sig i små kår; men en var træskomand, og andre tog ud på arbejde for at få det til at gå rundt, og kom der fattige i hjemmene og bad om noget, gik de ikke uhjulpne derfra. Som en kone sagde: "Når én stakkel giver en anden, det smiler Guds engle ad".

Ude ved fjorden havde folk holmeskifter, hvoraf dele på de høje steder blev lagt sammen; det blev til de første 2-3 landejendomme i Klim Fjordholme. Man havde ellers haft får til at gå løse ude på de store arealer; stod de tøjret, hændte det, at de druknede, når der pludselig blev oversvømmelse.

Før dæmningen kom, kunne vandet til tider gå helt ind til ejendommene i Ullerup og i Klim Odde. I en ejendom, der har ligget nær ved, hvor Ejnar Larsen nu bor, undredes konen en morgen over, hvad det hvide var, der svømmede rundt inde i stuen, hun tænkte, det var en gås, og ville stå op og fange den; men det viste sig så, det var de kartede tøjler, der var skyllet fra deres plads i hjørnet af stuen. I en limstensbygning i Odde, hvor huset nu er ca. 160 år

gammelt, var et par træsko en morgen sejlet væk, efter sagnet blev de fundet helt henne ved Grishauge.

Den første tid, man prøvede at lave dæmning ved fjorden, mislykkedes forsøgene. Man prøvede på forskellig måde at udbedre skaden, når vandet ville bryde hul; således satte en mand engang sin ryg imod et svagt sted i diget, indtil man kunne komme med tilstrækkeligt materiale til at møde det indstrømmende vand. Før der blev bygget skole i Fjordholme, underviste en lærerinde børnene i et hjems stue. I 1959 er skolen standset, og børnene fragtes til Klim.

Der var den gang flere magre græsarealer derude. L. Djærnæs havde således ca. 90 tdr. land, hvor der om sommeren var godt 30 stude, der vogtedes af en hyrde, hvis sommerløn på egen kost udgjorde 40 kr. Studene havde et bissehus at søge ind i på de brændvarme dage, og der var flere hyrdedrenge, der i fritiden havde fornøjelse af at være sammen. Om efteråret hændte det, at Hansen fra Kragstrup i Himmerland kom kørende derud. Det var en bitte mand med fipskæg. Han købte 20 stude for 100 kr. pr. stk. De skulle så gennes til Aggersund, hvor 10 ad gangen kunne være med færgen over. En mand fra Borredige opkøbte gæs, han fik 1, 2 eller 3 hvert sted og drev dem over Aggersund til Randers. Man sagde, han derved tjente en karls årsløn, idet han fik 1 kr. for hver gås, han sørgede for at få frem.

Flere gårde og huse var opført af limsten; men en stor part var også klinet op af ler mellem stolper; leret æltes af stude eller heste, og der blandedes strå i, for at det bedre kunne holde sammen. Således var det i Agerledgård, der har ligget, hvor der nu er rutebilstation, og nær ved, hvor nordre forsamlingshus havde sin plads, til det i 1954 måtte forsvinde, fordi hovedvejen skulle flyttes. - Tjenestefolk blev længe i plads, Agerledgård må have været et særlig godt opholdssted, for en pige tjente der i 40 år og en karl i 17 år.

I bryggerset havde man på den tid gerne en galt eller en gris, og der stod svinetønden med affald. Når man skulle i køkkenet, sagde man, at man skulle fram: "Der er mere kaffe framm!" - Brændevin brændte man i smug, da det ikke var tilladt. Redskaberne dertil blev gemt i kjålden (brønden), for at de kunne fjæles. Det var almindeligt at beværte gæsterne med en dram. Der var en kone, der ofte bød et glas med de ord: "Tag kuns en dram, det slår ekj di lue å!". Det gjorde det sikkert heller ikke; hun drak selv den klare brændevin, men hun blandede vand i til sin mand og til fremmede. Blev gæsten ikke budt hverken vådt eller tørt, kunne man spøgefuldt minde om det med et gammelt mundheld: "Tak for skænken! sagde Per Mårdal, han fik den ekj!".

Man kærned smør og lavede ost i hjemmene. Degnen og jordemoderen fremstillede ogsaa smør og ost. De samlede mælk sammen dertil, idet de sendte bud, når de kom for at afhente den; man kaldte deres ost degneost og jordemoderost. Da de tyske soldater i 1864 fra Aggersund kom til Klim, listede en af dem sig ind til en husmoder og

fik lidt af den nylavede ost, det var forbudt, men snart kom der flere ind for at smage. Ost og smør kunne sælges til en forretningsmand i Holme, hvor der kunne fås varer i bytte. Smørret og osten fragtedes til Aggersund, hvor en damper fik det om bord.

Var der sygdom, sendte man tit bud efter jordemoderen, at hun skulle årelade; hun satte så et apparat på patientens arm, så blodet strømmede ud. Hun kaldte det "at koppe". Når der var skåret hul, satte hun derover et glas, hvori der først var sat antændt papir, glasset sugedes så fast på det dårlige sted, hvorfra det efter en tid fjernedes med et svup.

Blev nogle syge i sindet, fik de ikke som nu ophold på hospitaler; men de fik et værelse til stadigt ophold i en eller anden gård. En patient opholdt sig på den måde i sit værelse på en gård, hvor der holdtes "bojl" (gilde). Han kunne ikke modstå, da der var fest og dans i stuen ved siden af, han måtte se, hvad der foregik, så kradsede han hul i lervæggen, så der blev et lille kigehul ind til de dansende.

Læge hentede man sjældent. Doktoren boede helt henne i Kettrup, og han skulle hentes i doktorvogn, der bag kuskesædet havde en doktorstol, hvori han kunne gynge frem og tilbage. Ved barnefødsler kunne det blive nødvendigt med læge. Der måtte engang ved sådan lejlighed bud fra Tømmerby til Kettrup; så kørtes der rask til Klim, hvor hestene skiftedes i en gård, hestene kunne så bede her, mens doktoren hentedes i Kettrup, hvorefter der atter skiftedes. Ved en barnefødsel i Gøttrup blev det nødvendigt på lignende måde at få bud efter en læge fra Thisted.

Det fortæltes, at folk i sognet var meget fattige; da den ny landevej fra Thisted til Aalborg i sin tid blev anlagt, var man fra gårdene med til at samle sten fra "fællesjorden" til den ny vej. Man vævede tøj, og det gik man til Thisted og solgte og klædte sig selv i tøj af sækkelærred. Der var dem, der selv byggede sig et hus. Ved hjælp af hammer og kile fik man ved Klim Bjerg fat i limstensblokke, som savedes i sten til huset, der fik træ og lyng som tag. Da man i et hus i klitten skulle have det første barn, gik konen ud og bjærgede lyng, som blev syet ind i et underskørt. Det skulle tjene som dyne for det lille barn.

Når der blev sagt "de fattige klimboer", var der noget om snakken, der levedes meget nøjsomt, og i mange hjem har smalhans siddet til huse. Måske var det derfor, at et område nord for Klim kaldtes Pineberg. Når de fattige kvinder gik rundt for at tigge, var der altid to i følge fra Klim, mens de gik enkeltvis fra andre byer. Man bad om tow, æg eller smør; det hændte også, at der blev bedt om et stykke kød eller flæsk, man anførte da som grund: "Å skal ha en kogning!".

*

Foruden dem, der benævnedes "fattige klimboer", gik der også rakkere rundt og tiggede, de kom gerne i flok, de dræbte katte, som de tog skindet af. I Vust kaldte man dem kobbersmede, fordi de hamrede på kobberkedler og tog til tider noget med, som de hamrede på. De fik lov at sove i laden, og de tændte bål ude, hvor de fyrede under deres mad. At de ikke altid var tilfredse med, at de i Klim tit blev beværtede med fisk, tyder en udtalelse på, som man hørte fra en af de bortdragende: "Langt har jeg

vandret, og vidt har jeg faret; men aldrig har jeg fået stegte torskehoveder!".

På Stodhøw ved Odde var et fattighus, hvor der var plads til fire familier, der var fælles om et køkken, og i Lars Andersens gård i Klim blev der indrettet fattiggård.

Der var et intimt forhold mellem mennesker og deres husdyr. Ville en karl stå sig godt med sin madmoder, måtte han ikke undlade at tage fat i et vognhjul, når hestene skulle trække et tungt læs. Det var ret almindeligt, at fårene havde navne, et blev fx. kaldt Pi Nåt, og når der blev kaldt på dem, kunne man sige: "Kom nusseren, kom nusseren, kom så nusseren!".

En ældre pige boede i et hus nord for Oddeled. Hun havde både får, høns og gæs inde i sin stue. Fårene gav hun navne: Wolborg, Sidsel og Mette, det ene får gav hun til en lille pige, der af og til gik ind på at sove sammen med hende i hendes mærkelige stue. Når gæssene ved aftenstid skulle ind, gik hun ud og kaldte på dem, idet hun sagde: "Kom dalle, kom dalle, duk, duk, duk!". En af gæssene havde hun fået af Sløjmanden og Sløjkonen. De boede helt ude ved kanalen, hvor deres hus lå i sogneskellet, så de sov i Gøttrup og spiste i Klim.

Et par folk i den nordlige del af Klim ville gerne have nogle rosomme høns inde i stuen, idet det var ret almindeligt at have hønsene inde; der var eksempel på, at de havde rede i ægteparrets seng. Manden sagde: "Vi vill så gjan ha en stowhøne. Den, vi håår, den bliver o aldrig til stowhøne. Den er så långkåmme, frost går i, så den bliver hel sort. Så er den så løjnfæddet, miel og sager hænger i, det er o ingen stowhøne !" – "Nej", sagde konen, "kom ud te rend te kok, de' er si lyww!" (lyst).

Man var meget hjælpsomme mod hverandre, og de fleste var trods fattige kår glade og tilfredse, og flere havde mere humor end til sig selv, en havde endog et så spøgefuldt sind, at han skrev sin egen gravskrift med følgende vers:

Her hviler N. N., den gammel skrummel.
Nu er han fri for al verdens tummel.
Nu kan han hverken klink' eller driil;
for nu er han gån ind te den evige hwiil!

Bønderne havde en lang arbejdsdag. Men de begyndte med en solid davre; før mejeriernes tid fik de mælk og brød og godt hjemmekærnet smør, og således havde de også let ved at få en god grød til "nætter" om aftenen. Der skulle ikke købes ret meget til husholdningen; hvad der mangledes, kunne i reglen købes hos høkerne. Udgifterne var ikke saa store. Til eksempel kan nævnes: en enkekonen i Klim, der ejede sin gård helt ud og desuden var i besiddelse af 5000 kr., syntes, det var ganske forskrækkeligt, at hun skulle af med 56 kr. i kommuneskat. Således var forholdene i 1892.

De, der havde for lidt, blev tit betænkt, når der slagtedes, og når der blev bagt. En tid før jul kørte man til havet efter torsk, hvordan skulle man ellers holde juleaften? Man fortæller, at i Vust satte man hovederne ud på en rive - til stor glæde for ubemidlede. Og derfra fortælles, at man et år havde lejet fælleden ud, og da kunne det stille sig således, at man kunne få penge til gode i stedet for at komme af med skat. Derfor drog man også sammenligning mellem denne gyldne tid og så et

forskrækkeligt år længere fremme, da en landmand skulle udrede 70 kr. i kommuneskat.

*

Enkelte kvinder fik ord for at kunne hekse. En sådan kvinde ville man ikke ret gerne have i huset; for så hun på en væv, kunne tøjjet blive helt skævt, og man ville ikke have hende i kostalden, så kunne køerne "sætte af på mælken". Det blev ikke direkte sagt til den formodede heks, men der blev holdt fast på: "I ved godt, hun skal ekj derind!". Børn måtte helst ikke spise kager, som en sådan kvinde bød dem. Var man i tvivl om, hvorvidt en kvinde var en heks, lagde man en stoppenål ved dørrinet, kunne hun komme godt derover, var faren ikke så stor. Men man kunne anse en kvinde for at være så stor en heks, at hun kunne ikke dø, før hun fik ild under sin seng.

*

Til afveksling fra det daglige arbejde tog man sig også tid til munter leg. Når der i høslætstiden var en arbejdspause, legede man to mand frem for en enke eller udførte andre lege mellem høstakkene.

To karle og to piger var engang i klitten for at slå lyng. De havde et stort klæde med. Dette bandt karlene pigerne ind i, så der var en bylt med hoved og fødder ved hver ende, denne bylt lod de så trille ned ad Valbjerg.

Når aftenen i hjemmet skulle være munter, legede man fx. blindbuk; det kaldte man "at tage mørke i hætte". Eller man legede "at gå til Jerusalem". En gik rundt om en skammel og kaldte på en af legens deltagere; de to skulle så se, hvem der først kunne løbe rundt om skamlen og komme hen og sidde, alt imens der blev sagt: "A går til Jerusalem! A går til Jerusalem!".

Det hændte også i de lange vinteraftener, når hver i stuen havde sit at sysle med, at der var en eller anden, der havde noget at fortælle, og der blev ikke lyttet mindst interesseret, når der fortaltes sagn fra egnen:

I Nørre Fårbæk havde de en maltkværn oppe på loftet. Man kunne være helt sikker på, at hvis man efter brugen om dagen havde glemte at tage håndsvinget af, så kunne man om natten høre ellefolkene male med kværnen.

I Klim Bjerg boede troldfolkene, der omblyttede forgjorte børn: En mand og en kone, der boede lidt fra Klim, havde et barn, der ikke var helt som andre børn; det rendte somme tider væk, og når det kom tilbage, spurgte forældrene, hvor det havde været henne. Barnet svarede, at det havde været inde i bjergene, og der havde en kone klappet det på kinden og sagt: "Sølle barn! Sølle barn!" Så kom de i tanker om, at de nok havde et barn, troldfolkene havde givet dem i stedet for deres eget. De lod da barnet græde, for de vidste, at troldfolkene kunne ikke tåle at høre deres eget barn græde, så hentede de det nok. Og ganske rigtigt. Troldkone kom med en pakke, som hun smed paa bordet, idet hun sagde: "I har ikke været så gode mod mit barn, som jeg har været mod jert!" Så gik hun med troldbarnet. Da forældrene lukkede pakken op, lå deres eget barn der i god behold.

Eller der kunne fortælles sagn om den farlige færde at køre over fjorden ad afmærket vandvej: En mand fra Hannæs ville køre fra Klim over fjorden hjem, men kørte i bløde, så vognen kom til at sidde fast. Da en lille tid var

gået, begyndte hestene at gå, men vognen blev stående; det var, fordi der anvendtes hestelæders skagler, og de kan rækkes, når de kommer i vand. Manden sprang op på den ene hest, og så red han hjem, og skaglerne blev ved at strække sig; han tog seletøjet af hestene og hængte det op på plads på den østre ende af huset. Men da han kom op om morgenen, stod vognen ved enden af huset. Det var skaglerne, der var krympet ind ved at komme op af vandet, og derved var vognen blevet trukket op!

*

Flere steder i Han herred havde man særegne skikke ved forlovelse og bryllup. I et hjem i Klim sogn var der to døtre og en søn efter forældrenes død. Sønnen havde lovet sin mor at leve ugift, til begge søstre var blevet gifte. I den østlige del af herredet boede en mand, hvis kone døde; han havde flere små børn, så det var godt for ham, om han atter fik en kvinde i huset. Han fik at høre, at der henne i Klim gik to piger hjemme i en gård; der måtte kunne blive en af dem at få. Han sendte en karl hen for at forhøre, idet han ikke selv var så dristig ved det.

Broderen gik den dag og pløjede på marken ude ved en høj. Søsteren, som var blevet spurgt af den fremmede karl, gik ud til broderen for at høre til, hvad han syntes, hun skulle. "Ja", sagde han, "du skal ekj forjage dig, for det haster ekj så stærkt med det for min skyld!" Hun gik så tilbage til karlen, der fortalte hende om manden, der gerne ville giftes med hende: Han havde nu ikke været så god ved sin første kone; men han havde en god ejendom og var svært godt kørende. Det kunne således se ud til, at pigen kunne komme i et hjem, hvor de var kørende, og det var det mål, hendes mor altid havde holdt børnene for øje: "Bare I endda kan blive gift således, at I kan blive kørende!" Men karlen sagde af og til, mens han fortalte pigen om hendes tilkommendes hjem: "Men a tænker sgu ekj, du ta'r ham!" Han var nemlig blevet så betaget af pigen, han skulle bejle til på en andens vegne, at han selv gerne ville have hende. Og således blev det, og de kom til at bo i en gård i Klim.

Snart kom en anden karl ligeledes til at mangle en hustru, og han gik til broderen i hjemmet for at få fat i den anden søster. Hun var imidlertid på besøg i Klim i den gård, hvor den gifte søster var kommet til at bo. Så tog broderen bejleren med derhen og lod ham gå ind i en af gårdens stuer. Derefter fandt han sin ugifte søster og sagde til hende, at han havde en pakke til hende, den var inde i den anden stue. Hun gik så derind og blev meget overrasket ved at møde ham, der kom som hendes bejler. Sagen blev straks afgjort, og også de kom til at bo i en gård i Klim sogn, hvor de var kørende, og "di løvwed glæddede tesammens i manne Herrens oer". Hun sørgede for, at hans mange sammensparede penge ikke blev liggende uvirksomme, men blev givet vel ud. Når han spøgende bebrejdede hende, at der forsvandt for mange, sagde hun: "Nej, a har ekj taget en dåler da!" Og det var sikkert rigtigt, hvad hun sagde, for så lidt nøjedes hun ikke med.

Da de to søstre var blevet forsørgede, kunne broderen godt for sit løftes skyld gifte sig og gjorde det da også, idet han i 38 års alderen blev gift med en pige, der var plejedatter i et hjem i Klim. Hun havde haft det så godt i dette hjem, hvor der var rigeligt af alt; men hun syntes

dog, at det at flytte derfra til gården, hvor hun blev gift, var som at komme til Paradis.

Når der blev indgået ægteskab, var der tit flere ting at tage hensyn til. Det kunne vel også hænde, at der blev begyndt med en meget lille kærlighed, der så voksede og styrkedes gennem ægteskabsårene.

I Fjerritslev egnen var en enkemand, der havde flere små børn i hjemmet. Han kom til en gård nær ved Klim og spurgte en ung pige, om han kunne få hende til husbestyrerinde. ”Nej”, svarede hun, ”det kan du ekj; men vil du gifte dig med mig, så vil a komm”. Pigen kom med, og hun sagde siden: ”A hår heller aldrig fortrødt ‘et !”

Når der var bryllup, var der gerne to musikanter. Alle gæster både kørende og gående blev modtaget med musik. Spillemandene stod uden for døren i bryllupsgården, og enten blæstes der i klarinet eller spillede på violin. Tit var de også med i brudetoget, så der var musik både til og fra kirken.

Bryllupsfesten indlededes gerne med, at 6-8 forridere om morgenen red hen til brudgommens hjem for at hente brudgommen; tit var det brudgommens gode venner og bekendte. Når de så havde været inde i hjemmet og var blevet beværtede, førte de brudgommen med hen til bryllupsgården i brudens hjem.

Når brudeskaren skulle til kirken, red forriderne foran, og det skulle gå i susende fart, for de skulle nå kirken og ride tilbage og vende foran brudeskaren, og det skulle de nå at gøre tre gange, inden brudetoget kom til kirken. Forriderne fik som regel nogle drenge til at holde ved hestene, så de også kunne være med i kirken. På hjemturen var forriderne også foran. Når de skyndte sig rigtig meget, kunne de nå at få en dram i bryllupsgården, inden de i flyvende fart red brudetoget i møde på ny.

Det var almindeligt at komme med sending til gildet. Fra de hjem, der kunne vente at komme med til bryllup, sendtes en vældig stor ”tejne” (spåndæske) fyldt med pølse, fårelår, gæs eller høns. Den, der kom med sendingen, blev godt beværtet og skulle have ”gode råd” (vafler) med tilbage i tejen.

Det var sædvanlig skik, at bryllupsgildet varede i to dage. De almindelige retter var sødsuppe, steg og torsk med skrap sennepssovs, og til dessert serveredes tærte, og skafferen sørgede for, at der blev skænket mjød og brændevin i glassene.

Der blev så danset i hjemmets storstue den hele nat, og den næste dag fortsattes der med bryllupsmeden og den liflige drik i glassene.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1959, side 88-101)